

Виконаний аналіз польової структури поля дозволяє також зробити висновок, що його центр представлений найвживанішими, найменш конкретними та найбагатозначнішими одиницями (*якість, властивість, ознака, дія*). У той час, як зона віддаленіша від центру об'єднує більш конкретні та менш вживані слова (*геніальний, могутність, прибуток, статевий, громадський*), що також спричинює послаблення різного роду зв'язків та опозицій між компонентами. Загалом, лексико-семантичне поле краса в українській мові нараховує 205 сем та 102 лексеми.

Список літератури:

1. Лучик А. А. Компонентий аналіз у зіставних дослідженнях лексичних одиниць / А. А. Лучик // Сучасні дослідження в іноземній філології : зб. наук. пр. / [відп. ред. М. П. Фабіан]; МОН України, Ужгород. нац. ун-т. – Ужгород : [Папірус-Ф]. 2009. – Вип. 7. – С. 258-262.
2. Словник української мови: в 11 т. / ред. І. К. Білодід ... [та ін.]; Академія наук Української РСР, Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні. – К. : Наукова думка, 1970-1980.
3. Уфимцева А. А. Теории “семантического поля” и возможности их применения при изучении словарного состава языка / А. А. Уфимцева // Вопросы теории языка в современной зарубежной лингвистике / отв. ред. Р. А. Будагов, М. М. Гухман; Академия наук СССР; Институт языкознания. – М. : Академия наук СССР, 1961. – С. 30-63.

Валерія Щербіна

Національний університет «Кієво-Могилянська академія»

ФРАЗЕОЛОГІЗМИ І ПАРЕМІЇ З ГЕНДЕРНОЮ СЕМАНТИКОЮ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

Сьогодні дослідження українських фразеологізмів і паремій привертає чималу увагу науковців. Такі мовознавчі студії дозволяють по-новому поглянути на лексичний склад нашої мови й дають можливість простежувати важливу

взаємодію мови й культури українського народу. Хоча *гендер* не є мовною категорією, розкриття його змісту за допомогою мовних одиниць можливе тому, що протиставлення статей, створене суспільством і культурою, чітко відбивається у мові [1, с. 5]. Гендерні дослідження є невід'ємними від культурно-історичного аналізу мовних одиниць.

Метою роботи є виявлення змісту одиниць на позначення стосунків між чоловіком і жінкою, а також їхнього зв'язку зі специфікою українського менталітету та існуючими психологічними й культурними установками нашого народу. Завдання роботи полягають у виявленні складу фразеологізмів і паремій із гендерною специфікою в українській мові, згрупуванні зібраних одиниць у тематичні групи, зважаючи на їхнє основне семантичне навантаження, дослідженні семантичного поділу обраних одиниць через призму української народної символіки та етимології. У роботі розглядаються лише три тематичні групи, де гендерна специфіка одиниць виражена найяскравіше. Зокрема, це групи з семантичним навантаженням «Одруження», «Ставлення до жінки» та «Ставлення до чоловіка».

У тематичній групі «Одруження» зібрано 63 паремії та 24 фразеологізми. Найяскравішими є приповідки про сімейне життя після шлюбу, де особливу увагу привертає гендерний стереотип – після шлюбу стосунки між чоловіком і жінкою змінюються на гірше, і в цьому винна жінка, що пояснюється ще біблійним твердженням про зумовленість гріха вчинком жінки (Єви). У пареміях здебільшого відсутня пряма вказівка на жінку (як от *любив дівчину, а чорта взяв* [6, с. 157]), проте завдяки вживанню гендерно маркованої лексики, реципієнт розуміє, що мова йде саме про одруженого чоловіка: *жонатий, оженити, оженився, не брати*. За правилами використання мовної норми відомо, що дівчина *виходить заміж*, а чоловік *одружується (жениться)*, або *бере заміж* молодицю. Аналіз матеріалу ілюструють приклади: *ні продати, ні проміняти: краще було не брати* [5, с. 186], *вже тому жонатому, як собаці кудлатому: чи обідав, не обідав, а вже лайки відвідав* [6, с. 168], *яку ёму кару дати? Оженити его, то він буде знати!* [5, с. 184] та інші.

Одиниці, що належать до групи «Ставлення до жінки» (47 паремій і 1 фразеологізм), мають яскраве гендерне забарвлення. Асиметричні відношення в опозиції «Чоловік» і «Жінка» функціонують за однією, закономірною схемою, де чітко виокремлюються стереотипи поведінки, що пов'язані з гендерною диференціацією. Зібраний матеріал доводить, що серед огріхів української жінки – балакучість, підступність, злобливість, брехливість, недалекість: *и не говори накриво – вона зараз на цабе* (норовиста) [5, с. 72], *не вірь ніколи жінці, коняці й собаці* [5, с. 169] та інші.

Переважає більшість мовних одиниць, де говориться про жінку, розрахована на вираження покровительським тоном і підкреслення недбалого ставлення до слабкої статі [4, с. 183]: *баба з возу, коням легше* [2, с. 5], *бабина гривна всім людям дивна* [2, с. 5], *жіноча річ коло припечка* [5, с. 187] та інші. І лише в тих мовних одиницях, де жінка виступає в ролі дружини й господині, відбувається трансформація недбалого тону в позитивне судження [4, с. 183]: *брат любить сестру багату, а чоловік жінку здорову* [5, с. 169], *хай буде й кривоклуба, аби була серцю люба* [6, с. 158] та інші. Зібраний матеріал демонструє кілька одиниць, що порівнюють жінку (вживається лексема *баба*) з чортом: *чорт і баба – одна рада* [3, с. 20], *у баби язик, як у чорта мітла* [3, с. 20] та інші.

Одиниці тематичної групи «Ставлення до чоловіка» (8 паремій) були розглянуті з погляду ключових лексем. На позначення *чоловіка* у фразеологізмах і пареміях використовуються лексеми з різними семантичними відтінками. Із позитивною конотацією вживаються слова *жених, парубок, хлопець, суджений, молодець, муж, козак*, негативне ставлення жінки до чоловіка закодоване в лексемі *нелюб*, народна іронія віддзеркалюється у пареміях зі словами *кум, лях, москаль*. Останні є старими народними назвами поляків і росіян відповідно, які згодом набрали зневажливо-іронічного відтінку [3, с. 377]. Цікавим є вживання лексеми *козак*. Спершу вона використовувалася для уособлення ідеального образу української душі, носія найкращих духовних якостей людини, а згодом образ було переосмислено й лексему *козак* почали вживати на позначення юнака взагалі: *птиця з птицею не наб'єця, козак з дівчиною не наживеця* [5, с. 181]

У паремії *якби не мала поля за бовдура, а козака за дурня* (якби спершу не була примхливою, то б опісля не жалкувала) [5, с. 181] лексема *козак* вживається суто на позначення українця.

Підсумовуючи, варто зазначити, що мовні одиниці можуть належати до кількох груп одночасно. І це буде цілком виправдано, адже переважна кількість одиниць, особливо паремій, амбівалентна. Не дарма паремії вважаються мікротекстами, які можуть говорити про кілька речей одночасно.

Ще одним важливим висновком є те, що паремії, на відміну від фразеологізмів, є більш гендерно маркованими одиницями. Очевидно, що мовні засоби, котрі були використані для їхнього створення, відбиралися з огляду на тон вживання, а також потребу використання (про чоловіка чи жінку йшлося в одиниці). У той час як фразеологізми здебільшого більш нейтральні, й можуть вживатися мовцем, що апелює як до чоловіка, так і до жінки.

Список літератури:

1. Бондаренко О. С. Концепти «Чоловік» і «Жінка» в українській та англійській мовних картинах світу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філ. наук : спец. 10.02.17 «Порівняльно-історичне і типологічне мовознавство» / Бондаренко Олександр Сергійович – Донецьк, 2005. – 19 с.
2. Галицькі приповідки і загадки. [Зібрані Г. Ількевичем : репр. відт. з вид. 1841р. / ред. Н. Бічуя]. – Львів, 2003. – 144 с.
3. Жайворонок В. Знаки української етнокультури. – Київ: Видавництво «Довіра», 2006. – 627 с.
4. Малишевская Д. Базовые концепты культуры в свете гендерного подхода (на примере оппозиции «Мужчина»/«Женщина») / Д. Малишевская // Культурные слои во фразеологизмах и в дискурсивных практиках / Д. Малишевская. – Москва: Языки славянской культуры, 2004. – С. 180–187.
5. Українські приказки, прислів'я і таке інше. / [уклав М. Номис; упорядкув., прим. та вступ. ст. М. М. Пазяка]. – Київ: Либідь, 2004. – 352 с.
6. Українські прислів'я та приказки: [збірка / упоряд. С. Мишанич та М. Пазяк]. – Київ: Дніпро, 1983. – 390 с.